

1927 NÜFUS SAYIMININ TÜRKİYE’DE ULUS DEVLET İNŞASINDAKİ YERİ: BASINDA YANSIMALAR¹

Aytül TAMER*

Alanur ÇAVLİN BOZBEYOĞLU **

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, bu topraklarda yaşayan nüfusu bir bütünlük içerisinde betimlemeye yarayacak sayım, kayıt ya da araştırma verisi bulunmuyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun uluslararası kriterlere uygun olarak sayılması, yeni rejimin mevcut insan kaynaklarını değerlendirebilmesi için son derece önemliydi. 28 Ekim 1927’de gerçekleştirilen ilk nüfus sayımı, hem süregelen modernleşmenin hem de nüfus büyüklüğüne dayanan gücün bir göstergesiydi. Bu çalışmada, Türkiye’de ulus devlet inşa sürecinin bir aracı ve parçası olan 1927 Nüfus Sayımı’nın önemini anlatma ve toplumsal kabulünü artırmada basının yeri, gerek ilgili kurumların gerekse dönemin aydınlarının gazete ve dergilerdeki yazılarından yola çıkarak incelenmektedir. Bu makaleler ışığında 1927 Nüfus Sayımı, Türkiye’de ulus-devlet inşası ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

GİRİŞ

1923 yılında, Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yaşayan nüfusu bir bütünlük içerisinde betimlemeye yarayacak sayım, kayıt ya da araştırma verisi bulunmuyordu. Osmanlı İmparatorluğu döneminde düzenli ve karşılaştırılabilir bir hale getirilememiş nüfus bilgilerine, bir de uzun yıllar süren savaşların demografik süreçler üzerindeki etkisi eklendiğinde, nüfusun büyüklüğü ve yapısına dair bilinmezliğin boyutu artmaktaydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun uluslararası kriterlere uygun olarak sayılması, yeni rejimin mevcut insan kaynaklarını değerlendirebilmesi için son derece önemliydi. 28 Eylül 1927’de gerçekleştirilen ilk nüfus sayımı, hem süregelen modernleşmenin hem de nüfus büyüklüğüne dayanan gücün bir göstergesiydi.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de ulus devlet inşa sürecinin bir aracı ve parçası olan 1927 Nüfus Sayımı’nın önemini anlatma ve toplumsal kabulünü artırmada basının yerini, gerek ilgili kurumların gerekse dönemin aydınlarının gazete ve dergilerdeki yazılarından yola çıkarak incelemektir. Gazete, yayınlandığı dönemin tanığıdır. Dolayısıyla araştırmacıya bir dönemi o dönemin diliyle okuma olanağı sunar. Türkiye gibi ilk-el resmi kaynakların sınırlı olduğu bir ülkede basının sosyal bilimler açısından önemi artmaktadır. Ne var ki, cumhuriyetin ilk yıllarına ait gazetelerin Osmanlıca oluşu, nüfus sayımından günümüze kadar geçen yaklaşık 80 yıllık süreçte varolan malzemedен yeterince yararlanılmasını engellemiştir.

Bu çalışmada Hayat Mecmuası, Terbiye Mecmuası, Şehr-emaneti Mecmuası (İstanbul Belediye Mecmuası) ile Akşam, Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye, İkdam ve Milliyet’in 1923-1928 yılları arasında yayınlanan sayıları incelenmiştir. Konu çerçevesinde devlet arşivlerinde yer alan resmi belgeler de taranmıştır. Adı geçen gazete ve dergilerin bu yıllara ait mevcut tüm sayılarında konuya ilişkin başlıklar gözden geçirilip ilgili yazılar Türkçe’ye çevrilmiş, sayımın yapıldığı 1927 yılında yayınlanan makaleler ise daha ayrıntılı olarak çevrilmiş ve incelenmiştir.

¹ Bu çalışmanın bir bölümü 3-5 Aralık 2003 tarihli Sekizinci Sosyal Bilimler Kongresi’nde “1927 Nüfus Sayımının Modern Türkiye’nin Oluşumundaki Yeri: 1923-1928 Yılları Arası Basında Yansımalar” başlığı ile bildiri olarak sunulmuştur.

* Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

** Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

Nüfus sayımı için yapılan ilk resmi hazırlık 1926 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü'nün kurulmasıdır. Kurumun müdürlüğüne Belçikalı istatistikçi Camille Jackquart getirilmiştir. Türkiye'de düzenli ve sistemli olarak istatistiksel veri toplamayı hedefleyen kurum, 28 Ekim 1927 tarihinde ilk nüfus sayımını gerçekleştirmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında basın, okur-yazarlık oranının düşüklüğüne rağmen toplumu bilgilendirme ve yönlendirmede güçlü ve önemli bir araçtı. Basın bu görevini, ilk nüfus sayımı içinde yerine getirmiş, gazete ve dergilerde yayınlanan makale, fotoğraf ve karikatürlerin önemine sayım sonuçlarının açıklandığı 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III başlıklı yayının önsözünde de değinilmiştir (İstatistik Umum Müdürlüğü, 1929). Cumhuriyetin ilk yıllarında gazete ve dergilerde nüfusun nicelik ve niteliğini bilmenin gerekliliği üzerine yazılara rastlanırken, İstatistik Umum Müdürlüğü'nün kurulmasının ardından nüfus sayımının önemi ve gerekliliği konusunda makale ve köşe yazıları artmakta, sayımın yaklaştığı günlerde hem sayım görevlilerinin hem de vatandaşların konuya daha titiz yaklaşımlarına yardımcı olacak yazılara yer verilmektedir. Sayım öncesinde ve sonrasında yayınlanan yazılarda hem tüm coğrafyayı, hem de tüm etnik gruplardan kadın ve erkekleri kapsayacak bu ilk genel nüfus sayımının Türkiye'nin modern dünyada yerinin bir göstergesi olarak önemi üzerinde durulmuştur. Sayımın ertesi günü, 29 Ekim 1927, gazetelerin ilk sayfalarında Cumhuriyetin 4. yıl dönümüne ve önceki gün yapılan sayıma birlikte yer verilmiştir. Sayım sonuçlarının açıklanmasının ardından ise hem nüfusun büyüklüğünün hem de çeşitli niteliklerinin tartışıldığı yazılar yayınlanmıştır.

1927 Nüfus Sayımı Türkiye'nin modernleşme projesinden bağımsız bir şekilde ele alınamaz. Modernleşme kavramı ile hem kelime karşılığı olan çağdaşlaşma, hem de Osmanlı'nın son döneminden itibaren çağdaşlaşmanın adresi olarak görülen batılılaşma anlatılmak istenmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme III. Selim döneminde başladı. Bu dönemde modernleşmeden anlaşılan İmparatorluğun çok uluslu yapısıyla çelişmeyecek biçimde Osmanlı yurttaşlığı çerçevesinde gelişen batılılaşmadır. Ulus bilinci ise daha geç bir dönemde, asker-bürokrat aydınlar arasında, yerel bir burjuvazi yaratarak ulusal varlığı devam ettirme isteği ile oluşmaya başlamıştır (Aydın, 1993). Cumhuriyet ile birlikte ulus bilinci Batı modeline uygun ulus devlet formunda vücut bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuk bir şekilde anlaşılabilir. Şerif Mardin, cumhuriyet rejimini, Tanzimat'la başlayan yeni ve değişik ölçüleri yaşama geçirme çabasının bir ürünü olarak görmektedir (Mardin, 2002). Ne var ki, cumhuriyetin iki önemli devrimi olan hilafet ve saltanatın kaldırılması iki dönem arasındaki keskin farklılığı ortaya koymaktadır. Bu çizgi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e çağdaşlaşma kelimesine yüklenen anlamın geçirdiği dönüşümü anlamak için önemli bir kanıttır. Bu dönüşümü takip edebilmek için Kurtuluş Savaşı'ndan daha öncesine, Osmanlı'nın son dönemlerine bakmak gereklidir.

Çalışmamızda yukarıda anlatılan çerçeve içerisinde, 1927 Nüfus Sayımı, Osmanlı'nın son döneminde başlayıp Cumhuriyet'le beraber ulus devlet vurgusu da içeren modernleşme sürecinin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Bu makalede öncelikle Osmanlı nüfus sayımlarına 1927 Nüfus Sayımı ile karşılaştırmalı bir şekilde değinilecek; ardından Cumhuriyet'in kuruluşundan sayım tarihine kadar oluşturulan kurumlar, gerçekleştirilen devrimler ve nüfusa ilişkin uygulamalar tartışılacaktır. Bu tartışmanın sonrasında dönemin gazete ve dergilerinde sayımın ele alınışı ve basının bir propaganda aracı olarak sayım hazırlıkları ve çalışmalarını duyurmadaki yeri ortaya konacaktır. Çalışmamızda son olarak nüfus sayımı sonuçlarının basın ve dönemin entelektüelleri tarafından nasıl değerlendirildiğine yer verilecektir.

OSMANLI'DA MODERNLEŞME VE NÜFUS SAYIMI

III. Selim döneminde başlayan Osmanlı modernleşmesi II. Mahmut devrinde kurumsal değişikliklerle somut hal almıştır. Yeniçeri ordusunun ortadan kaldırılarak yerine yeni bir ordunun kurulması ile reformların önü açılırken, merkezi otorite de sağlanmış oldu. Tam bu dönemde yapılan İlk Osmanlı Nüfus Sayımı'nın iki temel önemi vardır: Yeni ordu için asker sağlamak ve bu orduyu besleyecek vergi toplamak (Lewis, 2000). Bu dönemde ortaya çıkan Batı'yı ayakta tutanın yalnızca askeri güç değil aynı zamanda iyi işleyen bir vergi toplama sistemi olduğu düşüncesi Osmanlı modernleşmesi açısından önemlidir. Bu sayımın bazı kaynaklarda genel nüfus sayımı olarak anılması, modern ölçülerde genel nüfus sayımı olma ölçütlerine tamamen uymasından değil tüm ülke coğrafyasını kapsamayı hedeflemesinden kaynaklanmaktadır (Bingöl, 2001). Behar (1996) bu sayımı çağdaş anlamdaki nüfus sayımlarının öncüsü olarak nitelendirmektedir. 1831 öncesinde nüfusu tahmin etmek için kullanılabilir bazı sayımlar varsa da bunlar toprak yazımı amacıyla yapılmıştır (Karal, 1997). 1831 sayımını 1844, 1866, 1885 ve 1907 sayımları izlemiştir.¹ Osmanlı dönemi sayımları amaçları ve bu amaçlarına bağlı olarak kapsamı ve metodları açısından modern anlamda ilk nüfus sayımı olarak nitelendirilen 1927 Genel Nüfus Sayımı'ndan farklıdırlar. Belirli bir coğrafyada, belirli bir sürede ve tüm nüfusu kapsayacak şekilde olması gereken modern sayımın tanımı üzerine basında 1927 Sayımı öncesinde özellikle durulmuştur.

“Umumi tahrir-i nüfusun, tam bir garplı zihniyetiyle ve Türkiye'nin bi'l-umum şehir, kasaba ve köylerinde senenin aynı gün ve saatinde birden başlanarak muayyen bir müddet zarfında birden bitirilmesi...” (Osman Nuri, 1926)

İlki 1831 yılında yapılan Osmanlı nüfus sayımlarının temel amacı vergi toplanacak ve askere alınacak kişilerin belirlenmesi olduğundan, bu sayımlarda başta kadınlar olmak üzere nüfusun belirli kesimleri sistemli olarak sayım dışında bırakılmış; tüm coğrafya kapsanmamış ya da sayım farklı yerlerde farklı tarihlerde yapılmıştır. 1927 Nüfus Sayımı, Osman Nuri'nin yukarıda açıkça ifade ettiği gibi, modern nüfus sayımı ölçütlerine uygun olarak belirli bir coğrafyada - Türkiye Cumhuriyeti - ve belirli bir sürede - 28 Ekim 1927 - bulunan herkesi kapsamıştır. Bu dönemde nüfusa dair önemli bir vurgu nüfus hakkında tahminlere mahkum olmanın eksikliği ve nüfusu tam olarak bilmenin gerekliliğidir. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün yapılacak sayımın eski tecrübelerden farkının ve bunlara üstünlüğünün altını çizdiği sayım nutkunda hükümetin sayımdan elde etmek istediği sonucu şu cümlesiyle özetlemiştir: “Ne bir eksik, ne bir fazla”. İnönü'nün bu nutku Terbiye Mecmuası, İstanbul Belediye Mecmuası, Hakimiyet-i Milliye gibi yaygın organlarında yayınlanmış, “Ne bir eksik, ne bir fazla” cümlesi adeta sloganlaşmıştır.

1927 Nüfus Sayımı öncesinde, gazete ve dergilerde Osmanlı dönemi nüfus sayımları üzerine yazılara rastlanmaktadır. Ali Suad, İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası'ndaki “Tahrir-i Nüfusa Dair Düşünceler” başlıklı yazısında daha önce yapılmış sayımlar ve özellikle 1907 sayımına değinir (1928). Belgelerin yetersizliğinin ve sayımın askerlik kayıtlarıyla sınırlı kaldığının altını çizen yazar, bu sayımların herkesi kapsamadığından toplam nüfus için ancak tahminde bulunulabildiğinden yakınırken, medeni bir ülke için bu durumun kabul edilmeyeceğini de dile getirir. Ali Suad (1928), “medeni” bir devlet olma yolunda gördüğü Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus sayımına duyduğu ihtiyacı vurgular.

“İnsanlığa, milletlere, vatandaşlığa her şeyin fevkinde bir kıymet veren medeniyet, değil millet evladını hatta hayvanatı için bile meçhuliyet itibarı adet ve tahmin noksanı (?) kabul etmiyor.”

Tanzimatla beraber tamamen yöneticiye bağlı reaya olan halk tüm Osmanlı yurttaşlarını kapsayan teb'aya dönüşmüş, Cumhuriyet'le ise birbirine haklar ve sorumluluklar bağlamında eşit olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yaratılmıştır (Köker, 1995). Bu yasal dönüşümün gerçek

yaşamdaki yansımaları zaman alsa da dönemin aydınları tarafından bu dönüşüm hemen değerlendirilmiştir. Cumhuriyet öncesi saray ile tebaa arasındaki hak ve sorumlulukların farklılığına değinen Ali Suad, nüfusun çoğuna dair Osmanlı dönemindeki bilinmezliğin Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam ettiğinin altını çizmiştir. Ali Suad ayrıca devlet hizmetlerinden mahrum önemli büyüklükte bir nüfus olduğunu; nüfus sayımı sayesinde yalnızca ülkede kaç kişinin yaşadığının değil, bu nüfusun niteliklerinin de öğrenileceğini ve bunun da hizmetleri planlamada önemli bir araç olacağını belirtmektedir.

Osmanlı sayımlarının vergi toplamak ve askere alınacak nüfusu belirlemek amaçları taşıyor olması ağır vergilerden ve uzun yıllar süren savaşıardan yılmış olan halkta 1927 sayımına yönelik bir kaygı yaratmıştır. Basında konuyla ilgili kaygının yersiz olduğunun altı çizilmiş, bu söylentinin halkı yanlış bilgilendirmek isteyen cumhuriyet düşmanlarınca çıkarıldığından bahsedilmiştir. İstatistik Genel Müdürlüğü (1927) tarafından yapılan açıklamada bu sayımın halktan bir şeyler istemek için değil halka hizmet vermek için yapıldığı aşağıdaki sözlerle vurgulanmıştır.

“Zamanımızda nüfus meselesi başlı başına bir gaye olmuştur. Halkçı bir hükümetin hikmet-i mevcudu da ancak nüfusun refah ve saadetindedir. Cumhuriyet idaresinin saltanattan tefrik eden vasfı da budur. Eski idarede halk sağmal bir inek gibi telakki olunurdu. Halbuki yeni idarede nüfus hükümet için değil, hükümet nüfus içindir. O halde hizmet-i umumiye teşkilat, hükümeti nüfusun ihtiyacına tetabuk ettirmek hükümetin en esaslı vazifesini teşkil eder.”

Bu hizmet esaslı yaklaşımın yanısıra tüm yazılarda sayımın milli ve vatani bir mesele olarak ifade edilmiş olması, konunun gazete yazarları tarafından “haklarını kullanmak isteyen vatandaşın sorumluluğu” olarak ele alındığını göstermektedir. Necmettin Sadak (1927a) 15 Eylül tarihinde Hayat Mecmuası'nda yayınlanan yazısında, nüfus sayımına ihtiyaç duyan yeni rejimi “her ferde bir takım haklar bahşeden ve buna mukabil her fertten bir çok vazifeler isteyen demokrasi” şeklinde tarif eder. Sadak'ın bu yazısında sayım sonuçlarının kişisel değil toplu olarak değerlendirileceğinin altını çizmesi de önemlidir.

SAYIMA DOĞRU TÜRKİYE: 1923-1927

Osmanlı dönemi sayımları değerlendirildiğinde Türkiye Cumhuriyeti coğrafyasında nüfusun tamamını kapsayan bir sayım yapılmadığı görülmektedir. Bu coğrafyadaki nüfusun nicelik ve niteliği son yüzyılın başına damgasını vuran savaşlar ve bu savaşların sonunda çizilen yeni sınırlarla büyük değişikliklere uğramıştır. Savaş dönemini bitiren Lozan Antlaşması bu hızlı değişimi tam anlamıyla sona erdirmemiş, anlaşma kapsamında yer alan Türk ve Rum nüfuslarının mübadelesi² ülke sınırlarındaki etnik ve dini dağılımdaki değişimi ivmelendirmiştir. İstatistik Genel Müdürü Camille Jackquart (1927) bu durumu 5 Ocak tarihli Hakimiyet-i Milliye'de yayınlanan nüfus sayımının önemini anlattığı konuşmasında şöyle anlatmaktadır:

“Nüfusun mevcudu hakkında kati malumata malik olmayan ve birçok inkılabata maruz kalan bir memleket için de hususi bir ehemmiyeti haizdir. Türkiye'de bir çok tahvilat ve inkılap geçirmiş, hududlar değişmiş ve birçok anasır memleketi terk etmiştir.”

Nüfus mübadelesi hem Türkiye hem de Yunanistan için bir etnik homojenleştirme çabasıdır. Hatta bu anlaşma başka ulus devletlerde karşılıklı zorunlu göç yoluyla azınlıklardan kurtulma girişimlerine örnek teşkil etmiştir (Aktar, 2000). Basındaki yansımalar, 1927 Nüfus Sayımı'ndaki anadil ve din sorularının Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki etnik ve dini homojenleşmenin düzeyini göstermeleri açısından önemsendiğini göstermektedir. Sayım sonuçlarını değerlendiren yazılarda konuya ilişkin vurgulara ileride değinilecektir.

Cumhuriyet devrimleri, yeni siyasal rejim, yeni bir devlet, yeni bir toplum olma zorunluluğu sorunu (Berkes, 1973). 1922'de saltanatın ve 1924'te hilafetin kaldırılması, yeni rejimin bir toplum ve devlet oluşturmak için yapacağı devrimlerin önünü açtı. 1927 yılına kadar atılan adımlar gelecek için bir sürecin başlamasına neden oldu. 1924 sonrasında Terakkiperver Fırkası'nın kapatılması, 1925'te Takrir-i Sükun Kanunu ve ardından kurulan İstiklal Mahkemeleri büyük ölçüde muhalefeti susturdu. Bu sırada 1926'da İzmir Suikastı nedeniyle İstiklal Mahkemeleri'nde hem bazı eski İttihatçılar hem de Terakkiperver Fırkası'nın ileri gelenleri yargılandılar. Bu muhalefet için son nokta oldu.

Mustafa Kemal, yaptığı ve yapacağı devrimlerin başarısını rastlantıya bırakmayarak, "sükunet" ortamını sağlamış; böylece eylemlerin zamanlaması ile devrimlerin başarısını kesinleştirmiştir. 1927 yılında milletvekili seçimleri ve Cumhuriyet Halk Fırkası 2. Kongresi yapılır. Bu kongrede Mustafa Kemal "tarih önünde yalnızca muhalefetle değil, bizzat tarihle de hesaplaşarak" Nutuk'u okumuştur (Kongar, 1977). Bu siyasal gelişmelerin yanı sıra, 1925 ve 1926 yıllarında kıyafet devrimi, tekke, türbe ve tarikatların kaldırılması, takvim ve saat değişikliği, Hukuk Fakültesi'nin açılması ve Yurttaşlık Yasası gibi adımlar "devlet" inşasının göstergeleridir. Sonuç olarak; Türkiye Cumhuriyeti için 1927 yılı, Kurtuluş Savaşı'yla başlayan kuruluş sürecinin olgunluk adımlarının ilk basamağını teşkil eder.

1923-1929 yılları arası Türkiye açısından geçmişle kesin siyasal ve kültürel bir kopuşu temsil eder. Ancak ekonomi politikaları açısından bir kopuş olduğunu söylemek mümkün değildir. Osmanlı'nın son döneminde uygulanan ekonomi politikası, açık ekonomi koşullarında yeniden inşa süreci, devam etmektedir. Bu yıllarda, barış ortamı koşullarında ulusal gelirden büyüme görülür (Boratav; 28-40). 1930'larla birlikte ekonomi politikaları açısından korumacılık ve devletçilik iki belirgin özellik olarak ön plana çıkar. Bu yıllarda dünya, ekonomik buhran içinde sürüklenirken, Türkiye ekonomisinin dışa kapanarak devlet eliyle bir ulusal sanayileşme sürecine girmiş olduğu görülür. Devletçi politikalar çerçevesinde, 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı programlanır (Boratav; 45-54). 1927 Nüfus Sayımı ile devletçi ekonomi politikalarının en önemli adımı olan planlanmacılığa bir zemin hazırlanmıştır.

Nüfus sayımı öncesinde önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. 11 Mayıs 1926'da sayımın gerekliliğini anlatan başbakanlık bildirgesi yayınlanmıştır (TBMM, 1926). Yine 1926 yılında İstatistik Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla düzenli ve nitelikli veri ihtiyacının karşılanmasına yönelik çaba somutlaştırılmış, Uluslararası İstatistik Enstitüsü üyesi Belçikalı uzman Camille Jackquart kurumun başına getirilmiştir. Kemalizm'in Batı'ya karşı savaşırken Batı'ya sırt çevirmeme ilkesi (Berkes, 2002) ve Batı'yı Batı'da geliştirilen pozitif bilimle bir tutan düşünce (Mardin, 2002) modern nüfus sayımı yapmak amacıyla kurulan bir kurumun başına Batılı bir bilim adamı getirilmesiyle somut hal almıştır.

Kurum ilk olarak 2 Haziran 1926'da nüfus sayımı hakkında 9 maddelik bir kanun çıkarmıştır. Bu kanun ve sayımın gerekliliği ve sayıma ilişkin talimatnameler İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası'nın Ocak 1927 tarihli 29. ve Şubat 1927 tarihli 30. sayılarında iki bölüm halinde yayınlanmıştır.³ İstatistik Genel Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Cuma⁴ günü Genel Nüfus Sayımı ile ilk ve en önemli görevini yerine getirmiştir.

Bu sayımla yalnızca Türkiye nüfusu tespit edilmemiş, sayım öncesinde oluşturulan bina cetvelleriyle ülkedeki konut ve iş yeri sayıları ile bunların dağılımı da kayıtlı hale getirilmiştir. Bu sayede savaş ve savaş sonrası nüfus hareketlerinin yerleşim üzerindeki etkileri de bir nebze ortaya çıkmıştır. Sayım öncesinde tamamlanan binaların numaralandırılması işine ilişkin yazılara da basında yer verilmiştir.⁵

1927 Sayımı öncesindeki bir başka önemli çalışma ise 1 Ekim 1926'da Sivas'ta, 14 Ocak 1927'de Ankara'da, 29 Şubat 1927'de Mersin'de, 12 Nisan 1927'de Tekirdağ'da ve 22 Nisan 1927'de Ödemiş Kazası ve bu kazaya bağlı 4 köyde yapılan "tecrübe tahrirleri"dir. Ankara'nın bu amaçla seçilen yerleşim yerlerinden biri olması da tesadüf değildir. Yakın bir zamana kadar küçük bir Anadolu şehri olan Ankara'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olması hem bu kentte hızlı değişimlere hem de bazı çevrelerin eleştirilerine neden olmuştur. Ankara nüfusu ile ilgili çok sayıda ve tutarsız tahmin vardır. Tecrübe sayımı hem kent nüfusuna ilişkin sağlam bir tahmine yardımcı olacak hem de önemli bir kısmı yeni inşa edilen kentin eksiksiz sayılması için bir ön çalışma niteliği taşıyacaktır. Hikmet Şevki (1927) hem Ankara nüfusu için beklentileri hem de tecrübe sayımının yararını şöyle anlatmıştır:

"Ankara'da yapılan tecrübe tahririnin verdiği ilk netice Ankara'daki mesken adedi oldu. Numrotaj ameliyesinin neticesinde 14 Kanun-i Sani 1927 tarihinde Ankara'da 10993 mesken tespit olundu. Ankara tecrübe tahriri neticesinden alınan bir diğer ders de amiyane ve hayali tahminler ile hadisatın objektif ve kati' müşahedesi arasındaki zihni terakkiyat ve (?) zaruretinin tezahürüdür. Umumiyetle herkes Ankara'dan yüz bin ümid ediyordu. Niçin yüz bin? Yüz bin kati' bir rakam değildir. Bu ancak bir tahmin olabilir ve bu defaki Ankara tahrir nüfusu meselesinde bu rakam bir temenni, bir ideal, bir ümid olmaktan ileri geçemez "

Sayım öncesi tüm kurumlarda bir hazırlık söz konusudur. Okullarda sayıma ilişkin verilecek dersler planlanmış, eğitim kurumları sayımın önemini anlaşılması için bu müfredatı takip etmiştir. Terbiye'nin Haziran 1927 tarihli 4. sayısında ilkokullarda farklı dersler kapsamında sayıma ilişkin verilecek derslerin planı yer almaktadır. Eğitim kurumlarının başka bir rolü de öğretmen ve öğrencilerinin sayım memurlarının önemli bir bölümünü oluşturmasıdır. Sayıma ilişkin kanunda sayım memurlarının nasıl tayin edileceği açıkça anlatılmıştır. Okur yazar her kişi için bu reddedilemeyecek bir görevdir. Bu nedenle de tüm öğretmen ve öğrenciler sayımda çalışmıştır (İhsan, 1927).

İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası'nın "Tahrir-i Nüfus Fevkalade Sayısı"nda nüfus sayımının amacını ve yöntemini anlatan beyannameler yayınlanmıştır. Dahiliye Vekaleti Nüfus Genel Müdürü Abdülmuttalip Bey'in İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası'nda yayınlanan "Medeni Devletlerde ve Türkiye'de Tahrir-i Nüfus İcrası, Ahval-i Medeniye Sicilatı ve Nüfus Defterleri Tanzimi Hakkındaki Usul ve Kavaidi Raporu"nda, Dahiliye Vekaleti Nüfus Müdürlüğü, Fransız Nüfus İdaresi Teşkilatı ile karşılaştırılır. Müdürlüğün "modern batılı devlet" Fransa'daki ilgili kurumları yapısal ve işlevsel anlamda örnek almasının Türkiye Cumhuriyeti'nin medenileşmesi yolunda bir adım olarak görüldüğü açıktır (Abdülmuttalip, 1926 ve 1927).

Yüzyıllardır saray-tebaa ilişkisi içerisinde yönetilen Anadolu halkı Meşrutiyetle tanıştığı eşitlik ve vatandaşlık kavramlarını cumhuriyetin ilanıyla gündelik ve politik hayatın tüm kurumlarına geçirecek siyasi yapılanmaya kavuşmuştur. Bu ilk nüfus sayımı pek çok önemini yanında, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan herkesin eşit bir vatandaş olduğunu göstermesi açısından da önem taşımaktadır. Ahmet Ağaoğlu (1927) Milliyet'teki yazısında sayımın "göçebe aşiret zihniyetinden devlet zihniyetine geçişin bir göstergesi" olduğunu vurgulamaktadır. Ağaoğlu, bir devletin kurulması ve devam ettirilmesi için "ahali, istiklal ve muayyen coğrafi sahanın" şart olduğunu ve nüfus sayımından beklentisinin muayyen bir coğrafyada istiklale kavuşmuş bir ahalinin sayısı ve niteliklerini tespit etmek olduğunu belirtmektedir. İsmet İnönü'nün sayıma ilişkin nutku üzerine yazar, modern devletlerde periyodik sayımlar herkes tarafından gerekli görülürken, Türkiye'de bir başbakanın nüfus sayımı gibi gerekliliği ortada olan bir konuda halka açıklamalar yapmak zorunda kalmasına dikkat çekmiştir.

SAYIM GÜNÜ

Sayım 28 Ekim 1927 günü sabah 08:00'de başlamış ve akşam top atışı ile sona ermiştir. Halk bu süre zarfındaki sokağa çıkma yasağına karşı uyarılmıştır. Sayımdan bir gün önce Cumhuriyet'in (1927a) ilk sayfasında "Sakin Unutmayınız" başlığı ile sayım süresince sokağa çıkma yasağı olduğu ve bu sürede her yerin kapalı olacağı bu nedenle de gereksinimlerin önceden karşılanması gerektiği okuyuculara hatırlatılmıştır. Gazetelerde sayım hazırlıklarına ve sayım memurlarının görevlerine yer verilmiştir (İkdam, 1927c). Sayımda görev alan 52276 memura yalnızca yol parası verilmiştir. Türkçe bilmeyenlerin nasıl sayılacağı konusunda özel bir talimat yayınlanmamış ancak sayım memurlarının çoğunlukla sayım bölgelerinde yaşayan kişiler olmalarının memurla vatandaş arasında bir iletişim sorunu çıkmamasını sağlayacağına gazete yazılarında değinilmiştir (Cumhuriyet, 1927b). Sayım öncesinde, görevli memurlar için bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya ilişkin İkdam'daki (1927a) haber şöyledir:

"Tahrir memurları hemen her semte tayin edildi. Vilayet tarafından davet edilen görevli memurlar eğer toplantıya katılmazlarsa 50 lira ceza ödeyeceklerdir. Eğer onları göndermeyen mensup oldukları kurum ise bu cezayı kurumu ödeyecektir."

Gazetelerdeki yazılarda sayım işinin tam olarak nasıl yapılacağı, hangi soruların sorulacağı ayrıntılı olarak anlatılmış hatta sayım cetvelinin bir kopyası yayınlanmıştır (Milliyet, 1927a). Sayım memurlarının, kontrol memurlarının ve icra heyetinin görevlerini ve sayım sonucunun hızla saptanabilmesi için yapılması gerekenleri anlatan Tahrir İcra Heyeti'nce yapılan açıklamalar da gazetelerde yer almıştır (Hakimiyet-i Milliye, 1927a). Sayımın eksiksiz biçimde tamamlanması için kontrol memurlarına düşen görev de açıklanmış; halk, memurlarla tam bir iş birliğine davet edilmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 1927c). Daha önce nüfus kaydı olmayanlara yönelik bir cezalandırma olmayacağı ancak sayım dışında kalanların cezalandırılacağı konusunda halk uyarılmıştır (Akşam, 1927a ve Cumhuriyet, 1927a).

Tecrübe sayımlarında olduğu gibi, gerçek sayımın öncesinde de başkent Ankara'da ve İstanbul'daki hazırlıklara özel olarak değinilmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 1927b). Bu iki kentin son yıllarda hem nüfus hem de konutlar açısından geçirdiği değişiklik büyüktür. Ancak daha önemli nokta bu iki kentin sayım sonuçlarının farklı bir hassasiyetle bekleniyor olmasıdır. Ankara nüfusunun büyüklüğü bir başkent olarak gücünün göstergesi olarak önem taşıırken, İstanbul'un yüzyıllardır sahip olduğu çok-kültürlü yapısının ne kadar devam ettiği, nüfus hareketlerinin ardından ne ölçüde bir Türk-Müslüman kenti olduğu hem siyasi hem de iktisadi açılarından önemliydi. Bu konu yalnızca resmi makamlarda değil, halkta da bir merak yaratmaktaydı. Hatta Akşam bu ilgiye dayanarak İstanbul nüfusunu tahmin yarışması düzenlemiştir.⁶

İstatistik Genel Müdürü Jackquart bizzat bazı illeri gezerek sayım konuşmaları yapmıştır. İzmir'de yaptığı konuşmaya ilişkin haberler yerel basında yer almış ve bu toplantıya ilginin katılım ve büyüklüğü İzmir Valisi aracılığıyla Başbakanlığa bildirilmiştir (BCA, 1927).

Sayım için Türkiye'de neredeyse bir seferberlik hali hakimdir. Sayım sonucu ülkenin gücünün ve geleceğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Gazete yazılarında sayımın doğru olarak gerçekleştirilmesinin ve sayım sonucunun, yalnızca ulusal değil uluslararası düzlemde de, önemli olduğu vurgulanmıştır:

“...imtihanlar vardır ki; bir milletin medeni idareye ne derece layık olduğunu, demokrasi yani halk idaresi hususundaki iktidarının ne kadar ilerlemiş bulunduğunu gösterir. Yarınki tahrir-i nüfus Türk Milleti için böyle bir imtihan günüdür... bu imtihanda tam numro alarak muvaffak olmaya çalışalım; yar u ağyar gözlerini bu tarafa çevirmiş, bize bakıyor.” (Necmettin Sadak, 1927b)

Sayım öncesi bazı gazetelerde kadın ve çocukları da kapsayacak biçimde ülke nüfusunu bilmenin önemine değinilirken, nüfus sayımı sonuçları açıklandığında kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla oluşu (toplam nüfusun %51,91’i kadın) tartışılmıştır. Bu durum bazı yazılarda uzun yıllar süren savaşlardaki erkek kaybına bağlanmış, çeşitli yazı ve karikatürlerde ise kadınların ülkeyi ele geçirdiğine dair espri konusu olmuştur.

ÇİFTE BAYRAM: CUMHURİYET BAYRAMI VE NÜFUS SAYIMI

Cumhuriyet ve Milliyet’in 27 Ekim 1927 tarihli sayılarında duyurduğu üzere sayım günü gazeteler yayınlanmamıştır. 29 Ekim 1927 tarihli gazetelerde ise ilk sayfa Cumhuriyet Bayramı ve nüfus sayımına ayrılmış, çoğunluğu İstanbul’dan olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinden sayım gününe ait fotoğraflar yayınlanmıştır. Cumhuriyet’in sayım ile bayramı birleştirildiği manşeti şöyledir:

“Dün bütün bir memleket baştan aşağı sükun içinde idi. Sabahtan gece yarısına kadar her vilayette, her kazada, her köyde umumi tahrir-i nüfus yapıldı. Bugün bütün Türkiye baştan aşağı sevinç ve neşe içinde bayram yapacaktır. Çünkü bugün kutsi Cumhuriyetin 4. yıl dönümüdür” (1927b).

Tüm gazetelerde sayımın başarılı bir şekilde tamamlandığı, halkın ve sayım görevlilerinin özveri ile davrandığı belirtilmiştir (Akşam, 1927b; Cumhuriyet, 1927b; Hakimiyet-i Milliye, 1927d; Milliyet, 1927c). Sayım gününe ait haberlerde uzun süren hazırlık çalışmaları sayesinde sayımın hatasız olarak tamamlandığı, sonuçların da birkaç gün gibi kısa bir sürede ilan edileceği bildirilmiştir. Sayım günü İstanbul’da doğan 4-5 çocuğun da kayıtlara geçtiği belirtilerek kimsenin gözden kaçırılmadığına dikkat çekilmiştir (Akşam, 1927b). Hakimiyet-i Milliye’de (1927d) sayım “Dün Cumhuriyet’in tarihinde çok mühim bir gündü. İlk defa ilmi esaslar dairesinde umumi tahrir-i nüfus yapıldı” şeklinde anlatılmaktadır. .

Milliyet ilk sayfada duyurduğu sayım haberlerinde özellikle sokağa çıkma yasağına vurgu yapmış, ilk sayfanın altında bu konu hakkında karikatürler yayınlanmıştır. Büyük kentlerde, özellikle de İstanbul’da, sayımın daha zor olacağı ve uzun süreceği konusu sayım öncesinde gazetelerde işlenmiştir. İstanbul’daki sayıma dair Milliyet’in (1927c) başlığı ise şöyledir:

“Umumi tahrir İstanbul’da 14 saat 5 dakika devam etti ve gece 22’yi 5 geçte bitti. Halk top seslerini iştir iştir sokağa dökülmüştür.”

Yirminci yüzyılın ilk yarısı hem Türkiye hem de dünya için nüfusun sayısal büyüklüğünün bir güç olarak kabul edildiği yıllardı. Bu dönemde hem üretim için gerekli güç hem de askeri güç insana dayalıydı. Bu nedenle de ekonomik gelişme ve politik dengeler açısından nüfusun büyüklüğü önem taşımaktaydı. Özellikle de savaş nedeniyle genç nüfusun payının azaldığı, Osmanlı döneminde nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Türk olmayan ulusların Anadolu’dan neredeyse tamamen, Rumeli’nden de kısmen ayrıldığı bu dönemde Türkiye nüfusunu öğrenmek Türklerin nüfusunu öğrenmekle eş tutulmuştur. Nüfus sayımıyla yalnızca Türkiye’de kaç kişinin yaşadığı öğrenilmeyecekti. En az bunun kadar önem verilen, kaç kişinin “bizden” kaç kişinin “ötekilerden” olduğunun ortaya çıkacak olmasıydı. Söz konusu dönemde “bizi” “ötekenden” ayıran etnik kökenden ziyade “müslim” “gayri-müslim” ayrımıydı. Sayımın vatani bir görev olarak

görülmesinin bir nedeni de buydu. Bu noktada 27 Ekim günü ilk sayfasını neredeyse tamamen nüfus sayımına ayıran Milliyet'in (1927b) manşetinde vatandaşlık ve Türklük vurgusunun birarada kullanılması dikkate değerdir:

“Vatandaş! Yarın umumi tahrir-i nüfus günüdür. Kaç kişiyiz? Kaçımız erkek, kaçımız kadın, kaçımız çocuk? Bir tek Türk adedinin paha biçilmez bir servet olduğu bu zamanda Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahilindeki her Türkü bilmek mecburiyetindeyiz. Bu vatan davasında hepimiz üzerimize düşen vazifeyi muhakkak ifa etmeliyiz.”

Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusu artırmaya yönelik bir devlet politikası benimsenmiştir. 1927 Nüfus Sayımı bu politika açısından da bir zemin niteliğindedir. Yunus Nadi (1927) sayım sonuçları açıklandıktan sonra yayınlanan yazısında gerekirse nüfusu artırmaya yönelik çalışmaların yapılabileceğini şöyle anlatır:

“Nüfusumuz noksan bile çıksa milli her müşkile çare bulmayı vazife edinen Cumhuriyet idaresi bu noksanın telafisi esbabını ikmalde de elbette aciz kalmayacak idi.”

Sayım sonuçlarının açıklanmasının merakla beklendiği yazılardan anlaşılmaktadır. Gazeteler sonucu bir an önce bildirme yarışı içerisindeydi. Hatta Akşam, İkdam'ı sonuçların 31 Ekim tarihinde Ankara'ya bildirildiğine ilişkin aslı olmayan bir haber yayınlamakla suçlamıştır (Akşam, 1927c).

Gazetelerdeki yazılarda sadece sayımın başarısından değil bu sırada yaşanan çeşitli aksaklıklardan da bahsedilmiştir. Bir başka ilgi çekici haber de İstanbul'da yaşayan bazı Hıristiyanların taşradaki akrabalarını kayıt ettirmeleri gerekip gerekmediği konusunda İcra Dairesi'ne başvurularındadır (Cumhuriyet, 1927c). İstanbul'da yaşayan gayrimüslümler için sosyal ve siyasal ortam henüz netleşmemiştir. Mekan pek çok açıdan aynı olsa da dönemin ulus devlet vurgusu içerisinde azınlıklar hak ve sorumlulukları konularında rahat değildir. Bu süreçte sayıma dahil olmayanın cezalandırılacağı konusundaki vurgu azınlık nüfusu tedbirli davranmaya yöneltmiştir.

Türkiye nüfusunun beklenilenin üzerinde olduğu sayım zarflarının tamamı açılmadan önce anlaşılmıştır. Tasnif çalışmasının devam ettiğini ve kesin sonucun bir gün sonra açıklanmasının beklendiğini haber veren Cumhuriyet (1927d) sonucun şimdiden tatminkar olduğunu “tahrir-i nüfus neticesi çok şayan-ı memnuniyettir” sözleriyle ifade edilmiştir.

Sayım öncesindeki tahminler 12-13 milyon ile “iyimser” ve 10 milyonun altında “kötümser” olarak ayrılırken, Türkiye nüfusunun 4 Kasım 1927'de Camille Jackquart tarafından 14 milyon olarak açıklanması sevinçle karşılanmıştır. Yunus Nadi (1927) sonucu şöyle özetler:

“Nüfus için yapılan umumi tahririn verdiği netice bütün Türk milletine düğün ve bayram yaptracak bir neticedir. Nüfusumuzun en nikbin tahminleri geçerek 14 milyon radesinde olduğu anlaşılmıştır.”

Jackquart'ın sayım sonuçlarına ilişkin Anadolu Ajansı'na verdiği basın açıklaması gazetelerde yayınlanmıştır (Cumhuriyet, 1927e; Hakimiyet-i Milliye, 1927e; Milliyet, 1927d). İstanbul vilayeti dışında sayım sonuçlarının değerlendirilmesi tamamlanmış, 12.942.208 sonucuna ulaşılmıştır. Birkaç gün içinde kesinleşecek İstanbul nüfusunun da 800.000 ile 1.000.000 arasında olması beklenmektedir. Bu beyanda çok önemli birkaç nokta vardır. Sayım çalışmalarının başlangıcından beri olduğu gibi sonuçların açıklandığı bu metinde de istatistik biliminin kurallarına tam olarak uyulduğunun altı çizilmiştir. Böylece toplam nüfus “ilmi usullerle gayrikabil itiraz bir surette” tespit edilmiştir. Avrupalıların, hükümetin sayım sonuçları konusunda baskı yapacağı

şeklindeki ön yargıları nedeniyle, Camille Jackquart sayım sonuçları konusunda kendisine ve kurumuna hiçbir şekilde müdahale edilmediğini belirtme gereği duymuştur. Sayım sonucunun doğru olmadığı iddiasının büyük bir hata olacağını, sonuçların bildiriminde yapılmış olabilecek küçük hataların ise İstatistik Genel Müdürlüğü'nün yapacağı çalışma sırasında düzeltilileceğini belirtmiştir. Jackquart'ın uzun zaman alacağını belirttiği bu çalışma 17 ayda tamamlanmış, kesin sonuca göre toplam nüfus ilk açıklamadan 12005 eksik çıkmıştır.⁷ Jackquart bu çalışmalar devam ederken basında yer alan yanlış bilgilerin engellemesi için Matbuat Genel Müdürlüğü'ne ve İsmet İnönü'ye başvurmuştur (BCA, 1928). Hatalı bilgilerin yayınlamasının tekrarı üzerine konuya ilişkin bilgi verme yetkisinin İstatistik Genel Müdürlüğü'nde olduğuna dair bir bildiri yayımlanmıştır (BCA, 1929). Camille Jackquart'ın açıklamalarının bu çalışma açısından bir başka önemi de sayıma tam katılım sağlanmasında gazete yazılarının etkisine değinmiş olmasıdır.

Bazı yabancı ulusların Türkiye nüfusunun fazla olması ve dolayısıyla Türkiye'nin güçlü olması fikrinden hoşlanmadığı, bu nedenle de sayım sonuçlarının yüksek gösterildiğini iddia edebilecekleri konusu gazeteciler tarafından dile getirilmiştir. Yunus Nadi sayımın son derece titizce yapıldığını belirtirken sayılar ortada iken bu konuda tartışmaya girmenin gerekmediğinin altını çizmiştir. Uzun savaş ve dönüşüm yıllarına rağmen nüfusun düzeyi yazarlar tarafından gelecek için umut verici bulunmaktadır.

“Bu işin bir felsefesi vardır ki o da altı yüz yıllık cenk ve cıdaldan böyle bir mevcudiyet ile çıkan Türk'ün istikbaldeki emniyeti en katı bir serahat ve en sarıh bir katiyetle ispat eder. Ondandır dolaylı bugün sevincimize had ve yaban yoktur”(Yunus Nadi, 1927).

“Tahrir-i nüfusun bu neticesi düşman propagandalarına kat'i bir tezkip demektir...Bugün dünyada rakamlar kadar hiçbir şey doğruyu söylemez...Hayallerinde 5 milyona kadar indirenlere hakikatin bu tecellisi karşısında propagandalarına devam edemeyeceklerdir” (Milliyet, 1927e).

Toplam nüfusun beklenenden yüksek olması kadar önemle üzerinde durulan bir konu da ülkede kaç Türk'ün yaşadığıdır. İncelenen gazetelerde ilk sayım sonuçlarının yalnızca cinsiyet ayırımına göre açıklandığı görülmektedir. Nüfusun anadil ve tabiyete göre bölünüşü, diğer nitelikleri ile birlikte 1929 yılında yayımlanmıştır. Ancak gazetelerde, konu ile ilgilenenlerin toplam nüfusu dikkate alarak tahminde buldukları yazılara yer verilmiştir. Falih Rıfkı'nın (1927) Milliyet ve Hakimiyet-i Milliye'de yayımlanan yazısının teması da budur:

“Nüfusumuz 14 milyona yakındır; şurası bilhassa şayan-ı dikkattir ki bu yekunun 12 milyondan fazlası halis Türk'tür. Nüfusumuzun bu hususiyetini daha ilk satırda nazar-ı dikkati celb etmek isteriz”.

Türk nüfusunun yoğunluğuna değinen yazıların bir önemli vurgusu da Balkan ülkelerinin nüfus büyüklüğü ve etnik yapısına yöneliktir. Türkiye'deki Türk sayısı Balkan ülkelerinin nüfuslarıyla karşılaştırılmış buradan da Türkiye'nin gücüne yönelik sonuçlara varılmıştır. Balkan uluslarının Osmanlı İmparatorluğu'dan ayrılmış olması ve hem bu ülkelerde hem de Türkiye'de ulus kimliğinin karşılık rekabet içinde kurgulanmasına neden olmaktadır.

“Bulgaristan'ın nüfusunun yüzde sekseni halis Bulgar olmak üzere 5 milyondur. Yunanistan'ın halis Yunanlı nüfusu da ancak o kadar tutuyor. Yugoslav ahalisinin ancak 4,5 milyon halis Sırp'tır. Türkiye'nin halis Türk nüfusu, Belçika'nın unsur-ı asli adedine takriben bir misli faikdir. Unsur-u asliyesinin yekunu Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya unsur-u asliyelerinin hep birden yekununa muadil bulunan Türkiye, bu itibar ile Avrupa'nın en mühim devletlerindedir” (Falih Rıfkı, 1927).

“Nüfusunun heyet-i umumiyesi bizden fazla olan milletler vardır; fakat bunlarda yabancı unsurların adedi çok fazladır. Memleketimizde gayr-ı Türk unsurların adedi 1,5 milyon tahmin edilirse, Türk nüfusun miktarı Yunan, Bulgar ve Sırb unsur-u asılların hemen hemen yekununa müsavidir” (Necmettin Sadak, 1927c).

Sayımda etnik ve dini yapının anlaşılmasına yarayacak 3 soru sorulmuştu: anadil, tabiyet ve din. Kesin sayım sonuçları 1929 yılında açıklandığında 11,777,814 kişinin anadilinin Türkçe olduğu görüldü. 1,184.446 kişinin anadili Kürtçe olmak üzere, anadili Türkçe dışında bir dil olanların sayısı 1.870,465'tir.

Sayım sonuçları hem hükümeti hem de halkı oldukça rahatlatmıştır. Dönemin ulusal ve uluslararası nüfus politikalarına uygun olarak nüfusun hızla artması gerektiği vurgulanmıştır:

“Fakat bu güzel hakikati öğrendikten sonra bir vazifemiz kalır ki, o da bu nüfusu yirmi-yirmi beş milyona çıkarmak imkanı vesaitini hazırlamak ve bizi bu daha mesud neticeye isal edecek müddeti mümkün olduğu kadar kısaltmaktır. Nüfus siyasetimizin gayesi bu olacaktır” (Necmettin Sadak, 1927c).

Nüfus artışının önemi üzerine vurgu dönemin konuya ilişkin bilimsel yazılarında da yer almıştır. Örneğin, 1930'da L. Rabinowcz'in Nüfus Meselesi: Nüfus İlmi, Nüfus Tarihi ve Nüfus Harekatı adlı kitabının başında yer alan “Türkiye için Nüfus Meselesinin Ehemmiyeti” başlıklı bir yazısında eserin çevirmeni Alaettin Cemil, nüfusun önemini vurgulayarak, Türkiye açısından özgürlüğün, geleceğin garantisi olarak nüfusun artmasının gerektiğini savunur. Nüfusun az olduğu bir ülkede vatan topraklarını savunmanın zor olduğunu, geleceğin karanlık olduğunu dile getirerek dönemin nüfus politikasının haritasını çizer.

SONUÇ

1927 Genel Nüfus Sayımı, “Türkiye’de kaç kişinin yaşadığını” öğrenmenin üzerinde bir anlam taşımaktadır. Sayımın yapıldığı tarih Cumhuriyet tarihi açısından son derece anlamlıdır. Rejime karşı başkaldırıları Tahrir-i Sükun Kanunu ile susturulmuştur. Sistemin devamlılığını garanti altına alan devrimlerin ve kurumların ardından Mustafa Kemal’in Nutuk’u bir dönemin geride kaldığını ve artık mücadelenin ürünlerinin alınacağına işaret eder. Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal varlığını pekiştirmek, uluslararası siyasal ve ekonomik arenada gücünü sayılarla ispat etmek için bu ilk sayım çok önemlidir.

Sayım dönemine ait gazete ve dergi yazıları bu sürecin nasıl geliştiğini, bu gelişmelerin aydınlar için ne ifade ettiğini ve bunları halka nasıl yansıttıklarını dolaysız bir biçimde gözler önüne sermektedir. Yalnızca yayınlanan resmi beyanlar değil, düşünce yazıları da bir nevi sayımın propagandasını yapar niteliktedir.

Bu sayımla Türkiye, ulusal ve uluslararası düzlemde merkezi iradesinin gücünü ve yaygınlığını kanıtlamış ve geliştirmiştir. Sayım sonuçlarının modern Türk ulus devleti penceresinden okuyacak olursak; Avrupa’nın karşısında küçük bir doğu ülkesi değil kalabalık nüfusuyla güçlü, etnik yapısıyla homojen ve modernleşme yolunda Batıyla paralel çizgide, pozitif bilim ışığında, yürüyen bir Türkiye vardır. Bu çalışma, dönemin kaynaklarının ve kamuoyundaki tartışmaların da konuyu bu şekilde algıladığını ve sunduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdülmuttalip (1926), “Medeni Devletlerde ve Türkiye’de Tahrir-i Nüfus İcrası, Ahval-i Medeniye Sicilâtı ve Nüfus Defterleri Tanzimi Hakkındaki Usul ve Kavaidi Raporu I”, **İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası**, Aralık, 28, 235-248 .
- Abdülmuttalib (1927), “Medeni Devletlerde ve Türkiye’de Tahrir-i Nüfus İcrası”, **İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası**, Ocak, 29, 295-307.
- Ağaoğlu, A. (1927), “Tahrir-i Nüfus”, **İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası**, Eylül, 37, 49-51.
- Akşam** (1927a), “Tahrir-i Nüfusa 2 Gün Kaldı”, 27 Ekim 1927, 1.
- Akşam** (1927b), “Tahrir-i Nüfus Nasıl Başladı, Nasıl Bitti?”, 30 Ekim 1927, s.1.
- Akşam** (1927c), 1 Kasım 1927, s. 1.
- Ali Suad (1928), “Şehrimizin Nüfus Harekatına Bir Bakış”, **İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası**, 1928, 57, 193-195.
- Ali Suad (1927), “Tahrir-i Nüfusa Dair Düşünceler”, **İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası**, Eylül, 37, 47-49.
- Aktar, A. (2000), **Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, S. (1993), **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Ankara: Gündoğan.
- Behar, C. (1996), **Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türkiye’nin Nüfusu 1500-1927**, İstanbul: İletişim.
- Berkes, N. (2002), **Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Berkes, N. (1973), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Ankara: Bilgi Y.
- Bingöl, S (2001), “1830-1835 Yılları arasında Ankara Kent Merkezi’nde Müslüman (Erkek) Nüfus”, **Nüfusbilim Dergisi**, 23, 59-77.
- Boratav, K. (1998), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Cemil, A (1930), “Türkiye için Nüfus Meselesinin Ehemmiyeti” L Rabinowicz, **Nüfus Meselesi: Nüfus İlmî, Nüfus Tarihi ve Nüfus Harekatı** içinde, İstanbul: İktisat Matbaası.
- Cumhuriyet** (1927a), “Sakın Unutmayınız”, 27 Ekim 1927, 1345, 1.
- Cumhuriyet** (1927b), 29 Ekim 1927, 1346, 1.
- Cumhuriyet** (1927c), “Tahrir-i nüfus zarfları tasnif ediliyor”, 31 Ekim 1927, No: 1348, s. 1.
- Cumhuriyet** (1927d), 3 Kasım 1927, No: 1351, s. 2.

- Cumhuriyet** (1927e), “Tahrir Neticesi: Nüfusumuz 14 Milyondur” , No: 1353, s. 1,
- Dündar, F. (1999), **Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar**, İstanbul: Doz Yayınları.
- Falih Rıfki (1927), “14 Milyon”, **Hakimiyet-i Milliye**, 4 Kasım, 1 ve **Milliyet**, 7 Kasım 1927.
- Hakimiyet-i Milliye** (1927a), “Tahrir İcra Heyeti Riyasetinden”, 25 Ekim 1927, 2.
- Hakimiyet-i Milliye** (1927b), “Tahrir-i Nüfus Şehrimizde ve Mıntıklarında Tahrir Hazırlıkları İkmal Edildi”, 25 Ekim 1927, s.2.
- Hakimiyet-i Milliye** (1927c), “Umumi Tahrir-i Nüfus 8’de başlayacak”, 26 Ekim 1927.
- Hakimiyet-i Milliye** (1927d), “Dün vatanımızın her tarafında umumi tahrir-i nüfus yapıldı”, 29 Ekim 1927, No: 2267, s.1.
- Hakimiyet-i Milliye** (1927e), “Umumi tahrir-i nüfusta 14 milyon nüfusumuz olduğu anlaşıldı”, 4 Kasım 1927, No: 2282, s. 1.
- Hikmet Şevki (1927), “Ankara Nüfus Tahririnin Verdiği Dersler”, **Hayat Mecmuası**, 5 Mayıs 1(23), 17-18.
- İhsan (1927), “Tahrir-i Nüfus Mihveri Etrafında Dersler”, **Terbiye**, 1 Haziran, 4, 300-306.
- İkdam** (1927a), “Binaların Numaralandırılması ve Sokaklara İsim Verilmesi Hakkında Kanun”, 4 Eylül 1927, 2212.
- İkdam** (1927b), 19 Ekim 1927, 2257.
- İkdam** (1927c), “Tahrir-i Nüfus: Şehrimizde ve Mıntıkada Tahrir Hazırlıkları İkmal Edilmiştir”, 25 Ekim 1927, 2263.
- İstatistik Umum Müdürlüğü, (1927), “Umumi Nüfus Tahririnin Ehemmiyeti ve Kaideleri Hakkında Konferans Numunesidir”, **Terbiye**, 1 Haziran 4, 317-322.
- İstatistik Umum Müdürlüğü, (1929), 28 Teşrinievvel 1927 **Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III**, Ankara: Başvekalet Müdevvenat Matbaası.
- Jackquart, C. (1927), “Tahrir-i Nüfus Servet-i Umumiyenin Muhasebesidir”, **İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası**, Nisan, 32, 463-465.
- Karal, E. Z. (1997), **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Karpat, H.K. (2002), **Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kongar, E. (1977), “Söylev Hangi Koşullar Altında Söylendi?”, **Türk Dili**, Söylev Özel Sayısı, 314, 374-380.
- Köker, L (1995), **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Lewis, B. (2000), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Ankara: TTK.

M. Celal (1927), "Devlet İstatistikleri ve Tahrir-i Nüfus", **İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası**, Nisan, 32, 461-463.

Mardin, Ş. (2002), **Türk Modernleşmesi**, Ankara; İletişim Yay.

Milliyet (1927a), 27 Ekim 1927, No: 613, s. 1.

Milliyet (1927b), 27 Ekim 1927, 613, 2.

Milliyet (1927c), 29 Ekim 1927, No: 614, s.1.

Milliyet (1927d), 4 Kasım 1927, No: 630, s. 1.

Milliyet (1927e), 5 Kasım 1927, No: 631, s. 1.

Necmettin Sadak (1927a), "Esaslı bir Mesele", **Hayat Mecmuası**, 15 Eylül 1927, 42.

Necmettin Sadak (1927b), "İmtihan Günü", **Akşam**, 28 Ekim 1927.

Necmettin Sadak (1927b), "Mesud Netice", **Akşam**, 6 Kasım , 1.

Osman Nuri (1926), "Türkiye'de Nüfus İşleri", **İstanbul Şehr-emaneti Mecmuası**, Aralık, 28, 225-227.

TBMM Zabıt Ceridesi (1926), Umumi Tahrir-i Nüfus İcrası Hakkında Başvekaletten Gelen (1/954) numaralı Layiha Sıra Numarası: 228, Cilt 1, **İnikad**: 113, 2 Haziran 1926,

Yunus Nadi (1927), "14 Milyon!", **Cumhuriyet**, 6 Ekim, 1255, 1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

BCA 30.10/25.145.5; 13.12.1926

BCA 30.10/25.145.20; 07.07.1927

BCA 30.10/24.194.8; 02.10.1927

BCA 30.10/25.145.11; 16.03.1927

BCA 30.10/26.146.4; 05.04.1928

BCA 30.10/26.147.1; 21.02.1929

Notlar

- 1 Cem Behar, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927 başlıklı çalışmasında 1844 Sayımı belgelerinin henüz bulunmamış olduğunu, 1866 sayımının Tuna vilayetleriyle sınırlı olduğunu ancak 1885 ve 1907 sayımlarının Cumhuriyet dönemiyle bağlantı kurmak açısından yararlı olduğunu belirtmektedir, s.XIX. Osmanlı nüfus sayımları için ayrıca bakınız: Karpat, H.K. (2002), Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus, Ankara: İmge Kitabevi.
- 2 Resmi adı Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol için bakınız: Aktar, A. (2000), Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İstanbul: İletişim Yayınları, 17-32.
- 3 Kanun ve talimatnameler için bakınız: İstatistik Umum Müdürlüğü, (1929), 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III, 88-115. Ankara: Başvekalet Müdevvenat Matbaası.
- 4 Resmi tatil Cuma günüydü.
- 5 İkdam, 4 Eylül 1927, No: 2212. 10 Nisan 1927 tarih ve 1003 Sayılı Binaların Numaralandırılması ve Sokaklara İsim Verilmesi Hakkında Kanun için bakınız: İstatistik Umum Müdürlüğü, (1929), 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III, 89. Ankara: Başvekalet Müdevvenat Matbaası.
- 6 Mükafatlı müsabakanın başvuru kuponu ve armağanları için bakınız: "Tahrir-i Nüfusa 2 gün kaldı", Akşam, 27 Ekim 1927, s. 1.
- 7 İstanbul nüfusunun da bildirilmesinin ardından açıklanan rakam 13.660.275'tir. Kesin sonucuna göre ise Türkiye nüfusu 6.563,879 erkek ve 7.084.391 kadın olmak üzere toplam 13.648.275'tir. : İstatistik Umum Müdürlüğü, (1929), 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III, Ankara: Başvekalet Müdevvenat Matbaası.

SUMMARY

THE ROLE OF THE GENERAL POPULATION CENSUS, 1927 IN THE NATION STATE BUILDING PROCESS OF TURKEY: THE REFLECTIONS ON PRESS

When the Republic of Turkey founded, there was not any census, registration or survey data to describe population as a whole. Scientific enumeration of population was very important in order to evaluate human resources of the new regime. The first population census, conducted on 27 October 1927, was the symbol of both modernization process in the country and the power based on population size. This study examined the place of press in explaining importance and increasing social acceptance of 1927 Population Census based on articles in newspapers and periodic. Referring those articles, 1927 Population Census is discussed with a specific emphasis on nation-state formation in Turkey.